PATVIRTINTA
Anykščių Jono Biliūno gimnazijos
direktoriaus 2021 m. rugsėjo 1 d.
įsakymu Nr. V-27

LAISVĖS IR PASIPRIEŠINIMO KOVŲ ISTORIJOS PROGRAMA

I SKYRIUS
PROGRAMOS PASKIRTIS IR TIKSLAI

1. Programos paskirtis:
- atskleisti svarbiausius Lietuvos pasipriešinimo istorijos bruožus;
- parodyti ryškiausias rezistencinio judėjimo asmenybes ir jų didvyriškumą;
- išryškinti bendras krašto ir išeivijoje atsidūrusių rezistentų pastangas išlaikyti valstybingumo tradicijas ir atkurti Lietuvos nepriklausomybę.

2. Pasipriešinimo istorijos pamokos turi padėti:
- ugdyti mokinių pagarbą savo krašto praeičiai, tautinėms tradicijoms, Tėvynei ir jos gynėjams;
- žadinti norą plačiau domėtis rezistencine Lietuvos praeitimi, fiksuoti ir rinkti rezistentų, tremtinių prisiminimus, įvairią su šiuo laikotarpiu susijusią dokumentinę, ikonografinę ir kt. medžiagą.

3. Siektina, kad mokiniai suvoktų:
- tautos ir asmens vaidmenį pasipriešinimo laikotarpiu;
- asmeninę atsakomybę už nepriklausomybės, demokratijos puoselėjimą bei išsaugojimą.

4. Pagrindiniai pasipriešinimo istorijos mokymo pagal šią programą principai:
- įvykių ir faktų pateikimo objektyvumas, paliekant mokiniams teisę formuluoti savo vertinimus ir išvadas;
- ypatingas dėmesys nagrinėjamo laikotarpio šaltiniams;
- laisvės kovotojų, rezistentų, disidentų ir kitų iškilių asmenybių gyvenimo ir veiklos nagrinėjimas.

5. Siektina, kad mokiniai per Lietuvos pasipriešinimo istorijos pamokas plačiau susipažintų su vietos istorine praeitimi, pasipriešinimo dalyviais, žinotų, kaip su pasipriešinimu ar tremtimi susijusi jo šeima.

6. Siektina, kad mokiniai individualiai ar organizuotai būtų:
- susipažinę su savo šeimos ar giminės istorija, žinotų, kas iš jo artimųjų susiję su rezistencija, laisvės kovomis, tremtimi;
- surinkę kraštotyrinę medžiagą arba buvusių rezistentų, tremtinių prisiminimus (rašytinius, garso ar vaizdo įrašus);
- žinotų ir būtų aplankę gyvenamoje vietovėje esančias rezistencinės atminties vietas (kovų vietas, partizanų slėptuves, kapines, paminklus, muziejus ir kt.);
- sukaupę bent keleto rezistencinės tematikos knygų bibliotekėlę, įvairių straipsnių, kitos dokumentinės ar ikonografinės medžiagos;
- perskaitę kelias mokslinės, memuarinės ar grožinės literatūros knygas rezistencine tema;
- išmokę kelis su partizanais, Lietuvos gynėjais, Tėvyne ir tremtiniais susijusius eilėraščius bei dainas.

II SKYRIUS

PAGRINDINĖS PROGRAMOS TEMOS

7. Įvadinė dalis.

Pasipriešinimo istorijos mokymo(si) prasmė ir tikslingumas. Programos dėstymo tikslai ir uždaviniai. Rezistencijos termino apibrėžtis ir samprata. Pasipriešinimo istorijos šaltiniai ir tyrinėjimai. Pasipriešinimo istorijos paveldas. Laisvės kovų ir rezistencijos įamžinimas. Muziejai, atmintinos vietos, paminklai. Lietuvos rezistentų, partizanų, politinių kalinių ir tremtinių organizacijos. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

8. Lietuvos laisvės kovos (1944–1953 m.)

8.1. Laisvės kovų raida ir etapai. Partizanų kovų priežastys. Kovos tikslai. Partizanavimo motyvų įvairovė. Socialinė Partizanų sudėtis. Pirmieji partizanų būriai ir kovos taktika. Partizaninio karo etapai ir jų ypatumai.

8.2. Partizanų veiklos kryptys. Kova su okupacine valdžia. Kovos taktika, ginkluotė. Okupacinės valdžios rinkimų trukdymas. Priešinimasis ūkininkų terorizavimui, kolchozų kūrimui. Priešinimasis trėmimams. Nukentėjusiųjų šelpimas. Kova su sovietiniais pareigūnais ir provokatoriais. Visuomenės informavimo ir informacinė veikla. Periodinės spaudos leidimas ir platinimas. Leidinių tematika.

8.3. Vyriausios karinės ir politinės vadovybės kūrimas ir partizanų struktūrų centralizacija. Bendros kovojančio krašto vadovybės idėja. Politinės ir karinės vadovybės problema. Apygardų kūrimasis ir naujos vadovybės formos. Ryšiai su Vakarais. Bendrų veiksmų su užsienio lietuviais derinimas ir organizavimas. Lietuvos tikinčiųjų laiškas popiežiui Pijui XII.

8.4. Partizanų gyvenimas ir laisvalaikis. Partizanų buitis. Bunkeriai ir slėptuvės. Tarpusavio santykiai. Drausmė. Dvasinis pasaulis ir kūryba. Tautinės ir religinės šventės. Partizanų santykiai su gyventojais. Partizaninis judėjimas tautos sąmonėje ir liaudies kūryboje.

8.5. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio sukūrimas. Pasipriešinimo silpnėjimas. Represijos. Partizaninio judėjimo organizacinio centro perkėlimas į Pietų Žemaitiją. 1949 m. visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. 1949 02 16 d. Deklaracija. Partizaninio judėjimo slopinimas. Represinių organų veikla. Stribai. Provokatoriai ir agentai smogikai. Partizanų suėmimai, tardymai ir bausmės. Partizanų artimųjų persekiojimai, tardymai, kalinimas ir trėmimai. Lietuvos laisvės kovotojų aukos 1944–1953 metais. Skaičiai ir galimybės juos patikrinti.

8.6. Partizanų apygardos, pasipriešinimo vadovai ir svarbiausi jų veiklos bruožai. Pietų Lietuvos partizanų srities Tauro ir Dainavos apygardos. Vakarų Lietuvos partizanų srities Kęstučio, Žemaičių, Prisikėlimo apygardos. Šiaurės Rytų Lietuvos partizanų srities Vytauto, Vyčio, Didžiosios Kovos, Algimanto apygardos. Žymiausi partizanų vadai: Juozas Lukša - Skrajūnas, Daumantas ir kt., Jonas Noreika -Generolas Vėtra, Adolfas Ramanauskas – Vanagas, Kazys Veverskis - Senis, Juozas Vitkus - Kazimieraitis, Jonas Žemaitis - Vytautas ir kt.

8.7. Partizaninio karo pabaiga. Laisvės kovų reikšmė. Partizaninio karo pabaiga. Vadovybės sunaikinimas. Paskutiniai partizanai (Antanas Kraujelis-Siaubūnas, Pranas Končius-Adomas, Kostas Liuberskis-Žvainys, Stasys Guiga-Tarzanas). Ginkluoto pasipriešinimo reikšmė. Partizaninio karo traktavimas sovietinėje istoriografijoje. Užsienio ir kai kurių lietuvių istorikų Lietuvos pokario ir pasipriešinimo istorijos vertinimas po atkūrus Nepriklausomybę. Požiūrių ir argumentų skirtumai.

8.8. Rezistentų ir disidentų kalinimo, kankinimo ir naikinimo vietos. NKVD ir vėlesnių sovietinio saugumo struktūrų štabai, stribų, milicijos būstinės. Ginkluoto pasipriešinimo slopintojai, partizanų naikintojai ir aktyviausi represijų vykdytojai. Partizanų naikinimo ir niekinimo metodika, nukautų partizanų palaikų niekinimo ir užkasimo vietos. Suimtų rezistentų kalinimas, kankinimas ir naikinimas LSSR NKGB-MGB-KGB vidaus kalėjimo rūsiuose Vilniuje, Tuskulėnų dvaro parke. Kirovo ir Butyrkų kalėjimai Rusijoje. Šiuose kalėjimuose kalinti ir nužudyti žymiausi Lietuvos politikos, visuomenės veikėjai, rezistentai.

III SKYRIUS
LIETUVIŲ NEGINKLUOTAS PASIPRIEŠINIMAS IR DISIDENTINĖ VEIKLA (1953–1987 M.)

9. Pilietinis nepaklusnumas (atsisakymas kalbėti rusiškai, dalyvauti sovietiniuose renginiuose, nurodymų nevykdymas, atsisakymas stoti į komjaunimą, spontaniškos manifestacijos, demonstracijos (po sporto rungtynių, koncertų, religinių švenčių)). Antisovietinės akcijos (tautinės vėliavos iškėlimas, proklamacijų platinimas, antisovietinių šūkių rašymas ir kt.).
10. Septintojo - aštuntojo dešimtmečių pogrindinės organizacijos (Lietuvos laisvės lyga, Tikinčiųjų teisių gynimo komitetas, Lietuvos Helsinkio grupė, Tarptautinės žmogaus teisių asociacijos Lietuvos skyrius ir kt.). Nelegali spauda (LKB Kronika ir kt.), spaudos tematika, leidyba, platinimas.
11. Kultūrinė rezistencija ir jos pobūdis (V. Mykolaitis-Putinas, A. Miškinis, J. Jurašas, T. Venclova, M. Lukšienė, V. Zaborskaitė, A. Zalatorius ir kt.).
12. Slaptosios kunigų seminarijos, vaikų katekizacija, bažnyčiose organizuojamos šventės, eitynės. Atlaidai Šiluvoje, Varduvoje (Žemaičių Kalvarijoje). Kryžių kalnas.
13. Žymiausi 1953–1987 m. disidentai, politiniai procesai, sąžinės ir politiniai kaliniai (P. Cidzikas, B. Gajauskas, kun. R. Grigas, V. Petkus, N. Sadūnaitė, J. Sasnauskas, V. Skuodis, kun. A. Svarinskas, kun. S. Tamkevičius, A. Terleckas, kun. J. Zdebskis ir kt.).

IV SKYRIUS
PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS

14. Laisvės ir pasipriešinimo kovų istorijos programa įgyvendinama per istorijos, pilietiškumo pagrindų, lietuvių kalbos ir muzikos pamokas I–II gimnazijos klasėse.

Pagrindiniai šaltiniai ir literatūra

Anušauskas A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 m.* Vilnius, 1996.
Ašmenskas V. *Generolas Vėtra.* Vilnius, 1997.
Baliukevičius L. *Partizano Dzūko dienoraštis.* Vilnius, 2002.
Gaškaitė N. *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 m.* Vilnius, 1997.
Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* Kaunas, 1996.
Gaškaitė-Žemaitienė N. *Žuvusiųjų prezidentas.* Vilnius, 1998.
Girnius K. K. *Partizanų kovos Lietuvoje.* Vilnius, 1990.
Jonušauskas L. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla.* Vilnius, 2003.
Kaselis G., Kraujelis R., Lukšys S., Streikus A., Tamošaitis M. *Istorijos vadovėlis 12 klasei.* Vilnius, 2008, dalis II.
Kasparas K. *Lietuvos karas.* Kaunas, 1999.
Kraujelis R., Streikus A., Tamošaitis M. *Istorijos vadovėlis 10 klasei.* Serija „Raktas“. Vilnius, 2010, II dalis.
Lelešius-Grafas J. *Partizanų kapeliono dienoraštis.* Vilnius, 2006.
Lietuva 1009–2009. Elektroninė knyga. Vilnius, 2009.
Lietuvos naikinimas ir tautos kova (1940–1998) (sud. I. Ignatavičius). Vilnius, 1999.
Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija. Vilnius, 2005.
Lukša-Daumantas J. *Partizanai.* Vilnius, 1990.
Ramanauskas-Vanagas A. *Daugel krito sūnų…*Vilnius, 1991.
Vitkus V. *Pulkininkas Kazimieraitis.* Vilnius, 2001.